

A denominális igeképzők Nagykönyi község nyelvjárásában

Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy nyelvjárásaink képzőállománya a köznyelvinél gazdagabb és az egyes képzők funkciója, hangalakja, megterheltségi foka és stilisztikai szerepe nemegyszer eltér a köznyelvitől, akkor aligha lehet kétséges a nyelvjárásai szóképzés minél teljesebb feltárásának fontossága. A nyelvjárások szóképzésének vizsgálata — amint erre már többen is rámutattak — hasznos lehet hangtani, alaktani és mondattani szempontból egyaránt, s fontos adalékkal szolgálhat a lexikológia és a stilisztika számára is.

A nyelvjárásai szóképzés területéről már az ötvenes években napvilágot látott néhány jelentős tanulmány (pl. D. BARTHA KATALIN: A szlavóniai nyelvjárás szóképzése, MNyj. I, 34—63; A. KÖVESI MAGDA: Képzőtanulmányok a Sopron megyei nyelvjárásokból, uo. II, 71—106). Öröndetes, hogy az utóbbi időben a nyelvjárásai igeképzés köréből a Nyelvtudományi Értekezések sorozatában két igeképző-monográfia is megjelent. Úttörő jelentőségű SZABÓ ZOLTÁN: A kalotaszegi nyelvjárás igeképző-rendszere c. munkája (48. sz., 1965) és nem kevésbé értékes KISS JENŐ: A rábaközi Mihályi igeképzői c. monográfiája (69. sz., 1970). Mindkét dolgozat eredményei, tanulságai jól hasznosíthatók a további igeképző-tanulmányokban. Alábbi közleményemben a Tolna megyei Nagykönyi nyelvjárásának denominális igeképzőit az említett munkák vizsgálati-közlési módszerének felhasználásával mutatom be a Néprajz és Nyelvtudomány XIV. (A visszaható igeképzők Nagykönyi község nyelvjárásában) és XV. kötetében (A cselekvő igék képzői Nagykönyi község nyelvjárásában) megjelent cikkeimhez hasonlóan.

1. Cselekvő értelmű igeképzők

-z(ik): a) 'vmit tesz, csinál': *bagózik* 'ténfereg': *Csak bagózik az ahellett, hogy valamit ténne; bilingérezik* 'szüret, betakarítás után szőlőskertben, mezőn maradt gyümölcsöt (diót, almát, szőlőt stb.), ritkábban vmilyen terményt (kukoricát) összeszed, gyűjt': *Gyerékkoromba iskola utánm ě szoktunk*

ménny *a hegységbe diót bilingérezni*; *bucsuzik* 'elköszön'; *cicamacáz* 'csinosít': *De sokáig cicamacázza magát ez a lány*; *csomóz*, *falaz* 'falat rak'; *fényképez*, *(lë)fölöz* 1. 'az aludttejről leszedi a tejfölt': *Az este fölözstem lë két köcsög aluttej, de lëtt is ölék sok téfő*, 2. 'megelőz, lehangy vkit': *Aszongyák, ëső diják az iskolába, nëm tuggya lëfölözni sënki së*; *fuvarozik*, *gatyázik*; *gyüszüz* 'botladozva, lassan megy': *Má nagyon gyüszüz a Lajos, as së sokáig ëll*; *hëgyëz*; *helëz* 'helyëz'; *lakodalmazik*; *lëtëzik*; *levelez(ik)*; *malacoz(ik)*; *neszez* 'lärmát csap'; *normázik*; *nótáz(ik)*; *oltároz(ik)* 'káromkodik'; *(mëg)ónyáz* 'ónyát önt': *Tëgëd is mëgónyázott ëccër a Lëzsák Juli nëni, mikor gyërëkkorodba mëgijettë ëty kutyátu*; *(ki)picsáz* 'elver'; *(oda)söz* 'odaüt'; *pofoz*; *ragajjázik* 'a ragalját (a tető és a padlás közötti részt) vályoggal, téglával kirakja': *Ha kész lëssz a hásztető, akkor má csak ragajjázni köll*; *rámáz*; *sorgyázik* 'sorjáz'; *szëmëz*, *tetejez* 'a szőlő hajtását lemetszi': *Ëccër a Laci annyira lëtetejeszte a szöllőt, hogy majnëm lësút az egész*; *(ki)valagáz* 'elver, elfenekel'; *viszonyoz* ~ *viszonoz*; stb.

b) 'vmiként viselkedik': *bolondozik* 'viccel, tréfálkozik': *Sokat bolondoztam én akkorgyába még a lányokká*; *jampizik*: *Csak jampiznya tunnak ezék a mai fiatalok*.

c) 'vmivel működik': *ásóz*; *bagózik* 'bagót vesz be': *Az öreg az csag bagózott, naponta bevëtte aszt a büdözs bagót*; *büggőzik* 1. 'bögzik', 2. 'gereblyél': *Sokat büggözstem én mindën aratáskor*; *citërzáik*; *dohányozik* ~ *dohányzik*; *fëkëz*; *furulázik* 'furulyázik'; *harangozik*; *hãrfázik*; *harmunikázik* ~ *hërmunikázik* ~ *hermunikázik*; *hintázik*; *kãrtýázik*; *kombányoz* 'kombájnnal dolgozik'; *korcsolázik* 'korcsolyázik'; *öklöz*; *pipázik*; *szivarozik*; *(mëg)veszszöz*; *zongorázik* stb.

Néhány köznyelvi -z képzős származékkal szemben -l igeképzős változat mutatkozik: *bukfencëzik* ~ *bukfencüll*; *csákányoz* ~ *csákányull*; *divatozik* ~ *divatull*; *föcskendëz* ~ *föcskendüll* 'fëcskendëz'; *függönyöz* ~ *függönyüll*; *gyantáz* ~ *gyántárull*; *kacsoz* ~ *kaccsull*; *kukkëroz* ~ *kukkëruull* 'látcsön néz'; *pikuláz(ik)* ~ *pikuláll*; *(be)pójáz* ~ *(be)pójáll* 'bepólyáz'; *röggönyöz* ~ *röggönyüll* 'röntgenëz'; *szappanyoz* ~ *szappanyull*; *veteményëz* ~ *veteményüll* és *vörsönyöz* ~ *vörsönyüll* 'versenëz'. Ide tartozik továbbá a *hërmunikáll* ~ *hermunikáll* ~ *harmunikáll* és *zongoráll* igealak is.

d) 'vmivel foglalkozik': *gombázik*; *gombozik*; *(lë)hüelëz* ~ *(lë)hüjelëz* 'hüvelyestől leszedi': *Dëlután lëhüelësztem az összes cukorborsót*; *krumplizik* 'krumplit rak vagy szed'; *kurvázik* 'nőzik'; *mëggyëz(ik)* 'meggyet szed'; *pihizik* 'tollaz'; *Ha idebe pihiző, akkor telli lëssz a szobába mindën pihivë*; *szivázik* 'szilvát szed'; *teréz(ik)* 'terhet cipel': *Mikor nëm vót fogatunk, sokat terësztem az urammal ëggyütt*; *tutyizik* 'tutyit (gyapjúból kötött lábbelit) áruul': *Ëggyizrába apád is járt tutyiznya, hogy lëgyën valami kis kereset*.

e) 'vmivel ellát': *bëjegëz* ~ *bífjegëz* 'bélyegez'; *cinëz*; *cinëz*; *cukroz*; *drótoz*; *engedëlëz* 'engedélyëz'; *fótoz* 'foltoz'; *füszërëz*; *(be)ganyëz* 'megtrá-

gyáz'; (ki)hamuz; karóz; (be)kormoz 'kormossá tesz' (de: kormull 'kormot el-távolít'); krétáz; mérgez; nyáloz; (lè)nyigöz 'a ló lábára béklyót köt: nyügöz': *Ha aszta akargya az embër, hogy a ló nê bojog'gyon ë, akkor legjobb a lábát lènyigöznyi; (lè)pacáz; (fõ)pántlikáz: A lovakat szokták fõpántlikáznyi vala-mikor, ha mèntek a názba; (be)paprikáz; (be)poroz; sároz; segélöz 'segélyez'; sindölöz 'tetõcseréppel befed'; sóz; tintáz; üvegöz ~ üjegöz; (össze)véröz; (be)-vizez stb.*

f) 'vmivel ellátódik': *bimbózik; borgyazik 'borjazik'; gyöngyöz(ik); habzik; (fõ)hólagzik 'hólyagossá válik'; kőkezik 'kölykezik': Szh. Mëgbánta, mind amëllik kutya kilencet kőkezik; könnyezik; (fõ)magzik; rigyázik l.'virág-zik (gesztenye-, dió-, kõris-, mandulafa, mogyoró, szõlõ): Na, má a gesztenyefa is rigyázik, 2. (ritk.) 'rügyezik': Rigyáznak a fák, mos má jó üdõ lëssz; szikrázik; vérzik stb.*

g) 'vminek szólít, nevez; vmivel illet': *aptyukoz 'apjukoz'; bácsiz; kèdöz ~ kendöz: Azelõtt az öregeket jobban csak kèdözték. Aszonták: hogy van kè, há mén kè?; magáz; tégöz; uraz.*

h) 'vmit játszik': *babázik; bakfütyöz(ik), blinckizik l. 'botütös gye-rekjátékban vesz részt': Mikor gyerekég vótunk, sokszor blinckiszünk az uccán, 2. (ritk.) 'elherdál, elfecsérel': Én nèm uan vótam, mind aki ëblinckizi a pénzit; bujócskázik; hógolózik 'hógolyózik'; karikázik; kuglizik; labdázik; lilöz 'fogócskázik': Má nèm szoknak lilözni, mer inkább a labdát kergetik, fod-baloznak a mai gyerekék; lovazik; pëckózik ~ pëcázik 'pénzezik': Mink gye-rëkkoromba sokszor szoktunk pëcköznyi, ókor (olykor) még forintossal is jác-cottunk; pénzöz(ik); szankózik; téniszözik stb.*

i) 'vmit fogyaszt': *borozik; cserësnyezik; ebédözik; epërgyözik 'eprez'; fagyalajtozik; kávézik; (be)pálinkázik; rëggelizik; söröz; szëdërgyözik 'epret szed'; szotyolázik ~ szotyizik 'napraforgómagot eszik' stb. Néhány -z képzõs igével szemben -l igeképzõs változat jelentkezik: ebédözik ~ ebédüll; vacsoráz-zik ~ vacsoráll. E változatok közül az -l képzõsek a gyakoribbak.*

j) 'vmiben részt vesz, vhová eljár': *báldozik ~ bálozik; bucsuzik 'búcsúba jár': A mi üdõngbe még jártak az embërek bucsuznyi nèm ugy, mim mostannék; gyülészik ~ gyülészüll; kocsmázik; mëccsöz ~ mëccsüll; mozi-zik ~ muzizik.*

Termékeny képzõ. Megterheltségi foka hasonló a köznyelvihez.

-II: a) 'vmit tesz, létrehoz'; *árkull 'árkol'; (ki)barázdull 'barázdát szánt': Ippen hogy a gyerekkë kibarázdúttunk, má gyüttek aok is; (ki)béküll; (ë)bitangull 'tönkretezt': Ètykettõre ëbitangull ez mindënt, nèm tud vigyázni sëmmire së; (mëg)bubull 'megver, fejbe ver': Tënnap is mëgbubúta aszt szëgën kislánt; bugyborékull 'buborékol'; büttüll 'böjtöl'; csókull 'csókol'; csöppüll 'apróztat, kis mennyiségben csinál vmit': Idd ki má aszt a pohár bort, nê csöppüd!; csörül-pörüll 'pörlekedik'; danull 'dalol'; (fõ)darabull 'feldarabol';*

daráll; delell; ebédüll; eggyell; (mög)ehüll 'megéhezik'; éneküll 'énekel'; (ki)eszüll 'kigondol': *Csak kieszüte ez a bűdözs gyermek, hogy nekije lëgyën jobb; (ē)fenekell 'elver'; fész kell; formáll; füstüll 'füstöl'; gyászull 'gyászol'; gyussull 'jussol'; (fő)halmull 'egyhelyre összehord, felhalmoz': *Hiába montam neki, hogy nē halmújja fő ety hēre a répát; hetell 'hetekig tartózkodik vhol': *Vót uan család, amëllik ējárt hetēnyi a pusztára; (lë)hidall 'lehempereg' (ágyat, sezlont stb.): *Tënnap is lëhidāták a gyermekék a sezlont; hüssell 'húvösön tartózkodik'; kepëll 'a gabonakévéket keresztékbe rakja össze'; kertüll 1. 'kerítést készít' 2. 'mellébeszél'; kócu ll 'kócol'; kuláll 'szarik'; (telli)kürtüll 'elhíresztel'; (mög)lazsnakull 'megver'; (ki)mëgyëll 'a mezsgyén barázdát szánt'; mesëll; muzsikáll; (ē)nadrágull 'elver'; nagyzu ll 'nagyzol'; parancsu ll 'parancsol'; pénzüll; poru ll; pöllu ll 'pölhét (növények könnyű szemete, levélhulladék) szétszór, felkavar': *Annyira pölhűsz, hogy ölék kibirnya; pörüll 'veszekszik'; *Ezék más sē tunnak csak álandójan pörűnek; (össze)ráncu ll 'ráncol'; (mög)rëfüll 'megver'; sëtáll; számu ll 'számol'; szagu ll 'szagol'; szemetell 'szemetet szétszór, rendetlenséget csinál'; szencségüll 'káromkodik'; szenell ~ szelell; szóll; szomszëdu ll 'szomszédbe jár'; szüretüll 'szüretel'; tanácsu ll 'tanácsol'; táncu ll 'táncol'; tejell 'tejet ad'; (ki)telell; (ki)tögyell; trëfáll; tüze ll; innepüll ~ ünnepu ll 'ünnepel'; vaszaku ll ~ vacaku ll 'vacakol'; (mög)vendëgüll 'megvendégel'; vizell 'húgyozik'; vizsgáll; vermüll 'vermel'; (ki)zsebu ll 'kizsebel'; zsurmáll 'morzsál'; stb.******

b) 'vmivel működik, dolgozik': áspáll 'motollál'; boronyáll 'boronál': *Mos má maktakaróvā boronyának, nincs má faboronya; bërëtfáll ~ bërít-fáll ~ borotfáll 'borotvál'; bugyru ll 'bátyut cipel' (fején, vállán): *Bizony én sokad bugyru tam a mezörü mög a hëgyrü is, amikor nēm vót fogatunk; csëpu ll 'csépel'; csibaku ll 'csibukozik'; dobu ll 'dobol'; fësu ll; fűrëszüll 'fűrészsel'; feju ll (a labdarúgásban); fogasu ll 'fogasol'; gépu ll 'írógéppel ír'; gerebenyüll 'gerebenez'; gerëbgyëll 'gereblyéz'; gyalu ll; hengëru ll 'hengerez'; hërmunikáll ~ hermunikáll ~ harmunikáll; isztërgáll ~ esztërgáll; kalányu ll 'kanalaz'; kapáll; karmu ll 'karmol'; kaszirváll 'sarabol'; (lë)kezel (vkivel); korbáncu ll 'korbácsol'; könyöküll 'könyököl'; köszörüll 1. 'élesít': *Jó mëkköszörütem a késëd, mos má ēfog'gya a szalonnabört is. 2. 'érint': *Ippen csak a szëlit köszörüte a fejem; lapātu ll 'lapátol'; maricsku ll 'kézzel elüz, szëttör': *Maj maricsku llunk elöre ëk kis szöllöt, nēm várgyuk ëg a szüretët; marku ll 'markol'; masináll 'csépel (cséplőgéppel); orgonáll; palántáll; (ki)pemetüll 'kemencét tisztít pemëttel': *A pemetet mëk kő vizeznyi, asztákkor ugy lëhet kipemetünyi a kemencët, hogy nē lëgyën vizes; pipáll; ráspu ll 'ráspolyoz'; rostáll; sarku ll; sipu ll 'sípól'; suju ll 'sulykol'; szitáll; (be)szurku ll; tálu ll 'tálat'; térdell; tilu ll 'tilón kenderszálat a pozdorjától megtisztít': *Sohasë szerettem tilünyi, mer nagyon nehéz munka; trombitáll; (ki)üszëku ll 'a jászolból kiszedi az íziket, üszëkcsutát': *Ki is üszëku hetné ám, mire hazagyüök; vasu ll; zupáll 'zupán kendert tör össze': *Miuta kendër nincs, nēm kő zupányi sē; stb.*********

c) 'vmivel ellát': *abrakull* 'abrakol'; *ádomásull* 'áldomást iszik'; *(ki)cüeküll* ~ *(ki)cüjeküll* 'kicövekel'; *kormull* 'kormol'; *lakatull* 'lakatol'; *mezsell*, (össze)*mocskull* 'összemocskol'; *nyergell*; (össze)*piszkull* 'összepszkol'; *(be)pójáll* 'bepólyál'; *szégell*; (*még*)*tápall* 'megtalpal (cipőt); *terhell*; *stb.*

d) 'vmivel bánik, foglalkozik': *száll* 1. 'a kendert szálinként, válogatva ereszti az orsóba': *Né szállúd má annyira aszt a kendért, halom erégezsd szaporánn!*, 2. 'takarmányfélét szálinként, válogatva eszik': *De szállúja eszt a szénát a Boros, miha nem lenne jó; üzletüll* 'üzletel'; *vásáll* ~ *vásárull* 'vásárol'.

e) 'vkinek, vminek a szerepében működik': *dajkáll*; *elnöküll* 'elnököl'; *szógáll* 'szolgál': *Két évik szógátam Pujába, amikor uan südögyerég vótam; szolnokull* ~ *szónokull* 'szónokol'; *tolmácsull* 'tolmácsol'; *vándorull* 'vándorol'.

f) 'vminek, vmilyennek tart, mond' *barnáll*; *bünüll* 'bűnösnek tart'; *csodáll*; *csufull* 'csúfol'; *drágáll*; *értéküll* 'értékel'; *fehérüll*; *feketéll*; *gazdagull*; *helésüll* 'helyesel'; *hidegüll*; *hosszall* ~ *hosszull*; *kéküll*; *késüll* 'késeinek tart'; *kevesell*; *kicsinyüll*; *korányull* 'korainak tart'; *lilull* 'lilának tart'; *melegüll*; *messzüll* 'messzinek tart'; *nagyull*; *ócsull* 1. 'olcsónak tart', 2. 'olcsóbb lesz'; *okull* 'okol'; *öregüll* 1. 'öregnek tart', 2. 'nagyjából tesz, elvégez vmit'; *piciküll* 'picinek tart'; *poszkull* 1. 'soványak, poszkának tart', 2. 'fogy, lesoványodik'; *rosszall* ~ *rosszull*; *sokall*; *sósull*; *sötétüll*; *szégyenüll*; *szüküll* 1. 'szűknek tart', 2. 'kikap, lakol'; *vastagull*; *vékonyull*; *vénüll*; *világosull*; *zöldüll* 'zöldnek tart' *stb.*

Az *-l* igeképző a termékeny képzők sorába tartozik. Megterheltségi foka nagyobb, mint a köznyelvben. A köznyelvben ismert *pipál* ~ *pipázik*, *vacsorál* ~ *vacsorázik* *stb.* -féle párhuzamos igealakok mellett Nagykőnyi község nyelvjárásában — az eddig felsorolt példákon kívül is — több *-l* vagy *-z* képzővel alkotott származék él. Ezek a 'vmivel ellát, ellátódik' jelentésű *ajándékull* ~ *ajándékoz*, *almull* ~ *almaz*; *áslangull* ~ *áslangoz* 'hordót kénez'; *bádogull* ~ *bádogoz*; *betonyull* ~ *betonyoz* ~ (*betonoz*); *kamatull* ~ *kamatozik*; (*fő*)*kantárull* ~ (*fő*)*kantároz*; *permetüll* ~ *permetéz*; *pudérull* ~ *pudéroz*; (*fő*)*sallangull* ~ (*fő*)*sallangoz*.

Közülük az *-l* képzős származékok hallhatók gyakrabban. A *kiszipoláll* 'kiszipolyoz' igének pedig a *-z* igeképzős változata nem is használatos. Néhány esetben az ugyanazon szótóból *-l* és *-z* képzővel alkotott származékok között jelentéskülönbség figyelhető meg. Például: *cifráll* 'díszít': *De szépén főcifrátátok a karácsonyfát; — cifráz* 'kertel, mellébeszél': *Nagyon tuggya cifrázni a szót; daráll* 'darává öröl': *Majnem éf fé zsák kukoricát darátam a disznóknak; — daráz* 'darát etet': *Szépék lettek a disznajink, nem hijába jól darásztuk őket; (bele)kontráll* 'beleszól, beleüti az orrát': *Ez az asszon mindénbe belekontráll; — kontráz* 'fékez (lábfékkal)': *Az eső fékém nem jó, ezér én kontrázni szoktam; (ki)kormull* 'koromtól megtisztít': *Még máma kikormullom a rent; — (be)kormoz* 'kormossá tesz': *Má mégin bekormosztad a falat is; napull* 'napot tölti vhol';

Hun napútá mēgenn?; — *napoz(ik)* 'a napon sütkérezik' *Egész nap csak napozik*; *pénzüll* 'pénzt kap vmiért': *Szépén pénzütünk az idén a disznógbu*; — *pénzēz* 'pénzzel játszik': *Gyerēkkorunkba mink sokat pénzēsztünk*; *porull* 'porossá tesz, port kavar': *Nē porújj itt az órom alá!*; *poroz* 'port hint vmire': *Beporosztam a krumplit, mer sok má rajt a bogár.*

-gat, -get: *babuzsgat*; *hitēget*; *igazgat* 'igazít': *De sokájig igazgatod aszt a szómakazát, jó lēssz am má!*; *igyenget* ~ *ēgyenget*; *liggat* 'lyuggat': *A nadrák-szijját liggattya a Laci má rēggel uta*; *noszogat*; *nyomorgat*; *simogat* és *tisztogat* 'tisztít': *Egész délutánn a zedényēket tisztogattam a konyhába.*

Nem termékeny képző. Megterheltsége a köznyelvihez hasonló.

-g: *kanyarog*; *keserēg*; *kōzelēg*; *mosolog* ~ *mosojog* 'mosolyog'; *nyavalog* ~ *nyavajog* 'nyavalyog'; *nyomorog*, (*el*)*ōdalog* 'észrevétlenül elmegy, el-somfordál': *Vótak ottan sokann, ēccēr csak elōdalgott a többi közū*; *vigyorog* és *zsvajog* (ritk.)

Nem termékeny képző. Megterheltsége azonos a köznyelvivel.

-log, -lēg, -lōg: *bájolog* (ritk.); *büzölōg* 'alig-alig ég, nehezen ég (a nedves fa)' *Ippen hocs csag büzölōg a tűz, mer mēgen nedves fát tetté rá*; *diszēlēg*; *füstölōg*: *Nēm ég rēndēssen a tűz, csak füstölōg egész nap*; *gōzölōg*: *Má nagyon gōzölōg a krumpli a fazégba, mer má ōlék fōtt*; *kējelēg* (ritk.); *párolog*; *társalog* (ritk.) és *tisztlēg*.

Nem termékeny képző. Megterheltsége hasonló a köznyelvihez. A *bájolog*, *kējelēg* és *társalog* származékok nagyon ritkán, elsősorban a fiatalok szóhasználatában figyelhetők meg.

-ász(ik), -ész(ik): *bogarászik* 1. 'bogarat fog': *Aszongyák, hogy a béka szkod bogarásznai*, 2. 'elfecsérli (az időt)': *Nēm tudom, hun bogarászik má tiz óra uta*; *bugászik* 'lop (erdőn, mezőn)': *Mikor más othun van, az uankor bugászik a zipávā*; *egerészik*; *halászik*; *horgászik*; *madarászik*; *monyász* 1. 'megtapogatja a tyúkot, hogy tojós-e': *Rēggel ippen monyásztam a tikokat, mikor beszót, hogy mēnnek ám Tamásiba*, 2. 'fogdos, tapogat (nőt)': *Naty franc az a gyerēk, mer nincs uan lány, amēlliket még nēm monyásztam mēg*, 3. 'a föld alól kiváj úgy, hogy a szárát nem húzza ki (pl. krumpli, csicsóka)': *Mēgmonyásztam ēnnyihány bokor krumplit, hogy mennyi van alatta*; *nyulászik*; *rákászik*; *vadászik* és *verebészik*.

Nem termékeny képző. Megterheltségi foka alig nagyobb a köznyelvinél.

-aszt, -eszt: *hamvaszt*; (*ē*)*kēpeszt*, *likaszt* 'lyukaszt': *Má mēgin kilikasztottad a bicigligumit*; *mēlleszt* 'mélyeszt': *Mēk kōllene a gödröt mēlleszteni, mer igy nēm lēsž jó*; és (*ē*)*szēleszt* 'széjjel oszt, szétrak': *Mire mindēnhā észēlesztēttem kōrū az udvarba a csutát, addigra majnēm este lētt*.

Nem termékeny képző. Megterheltsége azonos a köznyelvivel. Vö. *-ad, -ed* visszaható jellegű denominális igeképzővel.

-tull, -tüll: *neheztüll* (~ *neheztell*): *Nēm tudom, mér neheztüll rám mostaná-*

ba; (ki)puhatull 'kipuhatol' és *szemetüll* 'csöpörög': *Un nésztem, hoty szemetül mëgenn az esső.*

Nem termékeny képző.

-résztel: *csöcsörész; tökörész* 'lassan, szöszmötölve tesz vmit' (főként a fiatalok szóhasználatában fordul elő): *Addik tökörésző, hogy lëmén a nap mire elindullunk;* és *tücskörész* (ritk.) 'lassan tesz-vesz vmit': *Odaki az udvaron tücskörész má órák hosszát.*

Nem termékeny képző. Megterheltségi foka hasonló a köznyelvihez.

-sztal, -sztel: (*ē*)*hiresztel* és *vigasztal*.

Nem termékeny képző.

-(ē)ráll: (*ē*)*fusēráll* 'elront, tönkretesz': *Addig javította, piszkáta a rádiókat, még ēfusēráta;* és (*lē*)*gubēráll* 'pénzt cdaad, lefizet': *Mingyá légubērátam neki a pénszt, hogy nē szóhasson ēty szót sē.*

Nem termékeny képző. A vele alkotott származékok a fiatalok — főleg férfiak — szóhasználatában fordulnak elő.

-izáll: *kritizáll, politizáll* és *urizáll*.

Nem termékeny képző.

-fikáll: *sétafikáll* ~ *sétifikáll*: *Más sē tunnak a mai lányok, csak sétafikányi rëggētü estélig.*

Nem termékeny képző.

-káll: *duskáll, puszikáll* és *sántikáll*.

Nem termékeny képző.

-doz(ik), -dëz(ik): *lábadozik*: *A mútkorgyába láttam a Pistát, má lábadozik un nëzëm;* és *lökendëzik* ~ *lelkendëzik*.

Nem termékeny képző.

-gull: *kutyagull* 'gyalogol': *Sokat kutyagútam ëggyik falubü a másigba, amikor fijatā vótam;* és *lovagull* 'lovagol'.

Nem termékeny képző.

-zsëll: *körmözsëll* 'karmol': *Összevissza körmözsëte magát, annyira be vót rugvā.*

Nem termékeny képző.

-lat: *koslat* 'nőstény után jár, kóborol': *Má mëgen koslat az a ronda kutya valahun.*

Nem termékeny képző.

A köznyelvi képzőállományban és pl. Mihályiban is (KISS JENŐ i. m. 58.) meglevő *-lal, -lël (észlël, ízlël, színlël), -lál, -lél (gyomlál, szaglál, számlál, szemlél)* és az *-ong, -öng (busong, dühöng, lázong, zajong)* denominális igealakok nemigen használatosak a nagykoványi nyelvjárásban. Megfigyelésem szerint ezek az igealakok elsősorban a fiatalabb nemzedék ajkán hallhatók, az idősebbek passzív szókinésében is megvannak ugyan, de ők nemigen használják, mert finomkodónak, „uraddzó”-nak tartják. Ezek helyett az igealakok helyett a következő igeformák általánosak Nagykoványi nyelvjárásban: *észre vësz*

'észlel'; *kóstull* 'ízlel'; *szünüll* 'szinlel'; *gazull* 'gyomlál'; *szagull* 'szaglál'; (*mék*)*számull* 'számlál'; *nézeget* 'szemléli'; *busull* 'busong'; *mérgelődik* 'dühöng'; *lázod* 'lázong' és *neszez* 'zajong'.

2. Műveltető jellegű igeképzők

-itt, -sitt: a) 'vmivé, vmilyenné tesz': *alacsonyitt*; *bátoritt*; *bolonditt*, *diszitt*; *drágitt*; *édēsitt*; (*ki*)*egészitt*; *élēsitt*; *érezstelenitt*; *fehéritt*; *fényēsitt*; (*ē*)*ferditt*; *fiatalitt*; *frissitt*; *gömbölit* 'gömbölyít'; (*ē*)*görbit*; (*lē*)*gyöngitt*; (*mēg*)*igazitt*; *igyenēsitt* 'egyenesít'; *javitt*; (*ki*)*keményitt*; *kergett*; (*ē*)*keseritt*; *lágýitt*; *langýitt* ~ *langýositt*; *lapitt* 1. 'laposít', 2. 'lapul'; (*mēg*)*lovasitt* 'elzavar; elkerget': *Jó méglovasítottam, asziszēm* (azt hiszem) *nēm á mēk hazájig*; (*mēg*)*másitt*, *melegitt*, *mérgesitt*, *nedvesitt*, *nehezitt*, *öregitt*, *puhitt*; *ritkitt*; (*ē*)*ronditt*; *savanyitt*; (*ē*)*simitt*; (*ē*)*sötétitt*; *szaporitt*; *szeliditt*; (*ē*)*szomoritt*; (*mēg*)*vaditt*; (*mēg*)*zóditt* 'megbolondít, megvadít'; stb.

b) 'vmiként viselkedik': *bandzsitt* 'kancsalít': *Uan furcsa szēme van, miha bandzsittana ēk kicsit*; *sántitt*; *ujjitt* 'veszekszik, újból ellene szól vkinek': *Ősszevesztek, ēggyik jobban ujjította, mind a másík.*

c) 'vmivel ellát, vmivel ellátottá tesz': *aknásitt*; *alakitt*; *álo-mositt* ~ *álamositt* 'államosít'; *békitt*; *diszitt*; *erdősitt*; *fásitt*; *gépesitt*; *gyöpösitt* 'gyepesít'; *haragitt*; *iparositt*; *parkositt*; *piszkitt*; *világositt*; *villamositt*; stb.

Az *-itt, -sitt* a termékeny képzők közé tartozik. Megterheltségi foka hasonló a köznyelvihez.

-tat, -tet: *büntet* és *kintat* 'gyötör, kínoz': *Nē kintazsd aszt a szēgēn kutyát má mēgenn!*

Nem termékeny képző.

3. Visszaható jellegű igeképzők

-kodik, -kēdik, -kődik (*-skodik, -skēdik, -skődik; -lkodik, -lkēdik, -lkődik*): *akságoskodik* 'akadályoz, útban van': *Álandójan ittenék akságoskodó, mé nēm mész tēs jáccanyi a többiekkē*; (*rá*)*agyarkodik* 'dühösen rákiált vkire, durván megszid': *Nēm tom minek kő uan csunyan ráagyarkonni āra a kislárra, még ēgijesztēd*; *akaratoskodik*; *áspiskodik* 'árulkodik, veszekedést, haragot szít': *Felülem áspiskohhat esztán, mer nēm mondok nekijje sēnkirū sēmmit*; *bajjoskodik* 'kötözkoik': *Mindik tud bajjoskonnyi az embērrē, miha ū mindent jó csinyána, bēlgá-kodik* 'hibásan, rosszul beszél; dadog': *Csak bēlgá-kodik, alig lehet ēgértenyi, hogy mit akar kifejezni*; *bocáskodik* 'ügyetlenkedik': *Meddig bocáskoc avval a kapávā?!*; *böszmékēdik* 'báméskodik, elbambul': *Addig böszmékēdēt ott a bódba, még mások ēkapkottak elüle mindēn érdēmēssep*

partékát; bujtárkodik 'bojtárkodik'; cëndzárkodik 1. 'alkudni segít vkinek': *Am mindik szeretett ám cëndzárkonni hun ennek, hun annak*, 2. 'házasságot közvetít (fehérnép)': *A Bözse az sokat cëndzárkodott, hogy ki kid végyen ē; cicélléskedik 'cifrán öltözködik': Csak cicélléskényi tunnak ezek a mai lányok; cifrákodik 'cifrálkodik'; cigánkodik ~ cigánykodik; cserfëskedik 'kedveskedve beszél, cseveg': De tud ez a lány cserfëskënni, uan jó ál neki; csintalankodik; csökönösködik; csufoskodik 1. 'pörlekedik, veszekszik': Az este is csufoskottak, kihallott az uccára annyira monták, 2. 'éktelenkedik': Vág lë a bajcod, në csufoskogyon ott, csak öregitt!; édontalankodik 'csintalankodik, rendetlenkedik': Në édontalankogyatok má, gyerekék!; egzekucióskodik 'követelődzik, nagyon kér vmit': Mit egzekucióskodik, nëm birgya megértenyi, hogy nincs hus; eszetlenkëdik 'tréfálkozik'; esztelenkëdik; fohászkodik ~ fuhászkodik; gögékëdik 'összehúzza magát, magát összehúzza mozog': Od gögékëdëtt az ujmënyecske is az urávā; göthösködik 'fullad, betegeskedik': Má réguta göthösködik, nëm akar ëg'gyógyúnyi; gyámútalankodik 'gyámoltalankodik'; hëpciáskodik 'kötekedik': Në hëpciáskogy ám velem, mer odasózok ëggyet!; hirtelenkëdik ~ hörtelenkëdik; huncfutkodik 'huncutkodik'; idegëskëdik; idétlenkëdik; inaskodik; iparkodik 1. 'siet', 2. 'törekszik'; kajlákodik 'pajkoskodik, hancúrozik': Në kajlákogy annyit, fijam, segiccs inkább anyádnak!; (bele)kantárkodik ~ (bele)kontárkodik; katicáskodik (pejoratív) 'asszonyi dolgokba avatkozik': Mit katicáskodó ittenék, mëny a magad dógára!; kecsëskëdik 'hízeleg, kedveskedik': Másnak de tud kecsëskënni, miha uan jó embër lënne; kedveskëdik; kényëskëdik; kergékëdik 'szeleskedik'; këlletlenkëdik 'këlletlenkedik'; kukákodik 'elbáméskodik, elbambul': Ottan kukákodott az ü fija is, de nëm szóna az, ha a kerék kiesne së; kurvákodik; langallóskodik 'këlletlenkedik': Csak langallóskonnak hun ëre, hun ára eëk a gyerekék, aszt nëm tészik amit kõne; legënkëdik ~ legënykëdik; lungóskodik 'henyél, lustálkodik': Mé nëm mész má ëtetnyi, mér lungóskocc itt?!; lustákodik; marhákodik 'viccel': Sokat tud marhákonnai is, ha jó kedve van; nyifákodik 'akadozva beszél, dadog': Ugy nyifákodott, nëm is érttem, mit nyökög; nyuktalankodik; okoskodik; örködik; pámpilláskodik 'divatot majmol': A mai lányok nëm szeretnek dógoznyi, csak pámpilláskonnak mindannyiann; përsóniáskodik 'hízeleg, alázatoskodik': Uty përsóniáskodott az a Jani, mind ëggy asszonyfële; pëtháskodik 'náthás, betegeskedik': Szëgën lány má mëgen pëtháskodik hetek uta; pëkhendiskëdik 'kihívóan viselkedik, kötekedik': Addik pëkhendiskëttek ott azok a vidékiek, még a kónyiaok jól ëverték üket; pörösködik 'pereskedik'; ravaszkodik; rendetlenkëdik; ricsajkodik; rosszākodik; sörënkëdik 'serénykedik'; szarakodik: Addik szarakodik az üdö, hogy maj még nekiered; szeleskëdik; szomgyuskodik 'szomjazik': Në szomgyuskogy, igyá ëggyet!; szomorkodik; szüveskëdik 'szíveskedik'; tollászkodik (kacsa, lúd, tyúk): De tollászkonnak a tikok, jó mëkföröttek a porba, 2. Në tollászkogy uan soká, halom ügyekez!; ujjaskodik 'kötekedik, veszekedni kezd': Mëg-*

montam nekijje, hogy në ujjaskoggyon velem, mer ráfüzet még; ügyeskedik; ügyetlenkedik; zsellérekedik 'zsellérekedik' stb.

A *-odik, -kodik, -ödik* a termékeny képzők sorába tartozik. Megterheltségi foka valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. Általában 'vmiként viselkedik, vmilyen állapotban van' jelentésű igéket képez.

-odik, -kodik, -ödik (*-sodik, -södik, -södik*): (*mæg*)*avasodik*; (*neki*)*bátorodik*; *bokrosodik*; (*ē*)*csöndesedik*; *csomósodik*; (*neki*)*embërésedik* 'férfivá serdül': *Egészen nekiembërésédett ez a gyereék eggy üdö uta*; (*mæg*)*erösödik*; (*ki*)*fehéredik*; *fejesedik*; *fényesedik*; *fiatalodik*; *föhlösödik* 'felhösödik'; (*mæg*)*gaborgyasodik* 1. 'szeszélyeskedik, makacskodik': *Nëm lëhed vele dülöre gyünnyi, mer mëgen mëggaborgyasodott*, 2. 'változik, szeszélyeskedik (időjárás): *Mæg van gaborgyasodvä ez az üdö, hun ijen, hun uan*; (*mæg*)*gazdagodik*; (*ē*)*geny-nyesedik*; (*ē*)*homálosodik*; *házosodik*; *izmosodik*; (*ki*)*józanodik*; (*mæg*)*keményedik*; (*ē*)*keseredik*; (*ē*)*koszmósodik* 'elkoszosodik': *Ēkoszmósodik az embër ettü a vizes szotyolátu*; *langyosodik*; (*mæg*)*levesedik*; (*mæg*)*makacsosodik*; (*mæg*)*mániásodik* 'megmakacsolja magát': *Van uan gondulattya ókor, hogy mëgmániásodik, aszt uankor nëm hägat sënkire*; (*fö*)*melegedik*; (*rä*)*nehézedik*; (*ki*)*öregedik*; (*mæg*)*penészlësedik* 'megpenészesedik'; (*mæg*)*pëthásodik* 'megfázik, meghül, náthás lesz': *Nëm is csoda, ha mëkpëthásodik az embër ijen üdöbe, hun meleg van, hun fázós üdö van*; *pirhanyagosodik* 'pirosodni, érni kezd': *Má pirhanyagosodik ám a cserësnye, má nëmsokára jó lëssz*; *pirosodik*; (*mæg*)*pörccsödik* 'csomóssá válik (fonal, gyapjúsál)': *Nëm jó, ha a fonál mëkpörccsödik, mer szakadós lëssz*; (*mæg*)*rozsdásodik*; *rühesedik*; (*mæg*)*savanyodik*; (*lë*)*soványodik*; *sötétedik*; *szaporodik*; (*ē*)*szëgényedik*; (*mæg*)*szenesedik*; *szulosodik* 'szuvasodik': *Eszre së vëtte, hoty szulosodik a lába*; (*ē*)*tábértosodik* 'elterebélyesedik, elterül': *De nagyon ëtábértosottak ezëk a paprikabokrok, nëm hijába vót essö*; (*ē*)*tántorodik*; *tejesedik*; (*ki*)*világosodik* stb.

Az *-odik, -kodik, -ödik* termékeny képző. Megterheltsége valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. A vele alkotott igék 'vmivé, vmilyenné lesz' jelentésűek. Az *-kodik* formáns mindig zárt *ē*-vel jelentkezik.

-ull, -üll: (*mæg*)*barnull*; (*mæg*)*bolondul*; (*ē*)*butull*; *drágull*; (*ē*)*görbüll*; (*ē*)*gyöngüll*; *gyorsull*; *hüssüll* 'hideggé, hűvössé válik': *Hüssüll a levëgö, fövëszëm a kabátot*; (*mæg*)*kergüll* 'megbolondul'; (*ē*)*kurvull*; (*mæg*)*láguyull*; *languyull* 'langyosodik'; (*mæg*)*öszüll*; (*ē*)*rosszull*; (*mæg*)*sárgull*; (*mæg*)*sebësüll*; *szépüll*; (*mæg*)*vakull* stb.

Az *-ull, -üll* a termékeny képzők közé tartozik. Megterheltsége valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. A vele alkotott származékok 'vmivé, vmilyenné válik' jelentésűek.

-kozik, -këzik, -közik: *barátkozik*; *ellenkëzik*; *fegyverkëzik*; *hadakozik*; *sorakozik*; *szëgyënkëzik*; *tanácskozok*; *vágyakozik*; *visszakozik*.

Nem termékeny képző. Megterheltsége a köznyelvihez hasonló.

-ad, -ed: *gennyed* 'elgennyesedik'; (*ē*)*hamvad*; (*ē*)*képed*; (*ki*)*likad*

'kilyukad'; *mélléd* 'mélyed', (*ē*)*mérge*d; (*ē*)*széled* 'eloszlik, szétmegy' és (*ē*)*szörnyed*.

Nem termékeny képző. Megterheltsége a köznyelvihez hasonló.

-lődik, -lődik: *bajlódik; döglődik; fészkalódik ~ fészkelődik; kinlődik; mérgelődik; nyüglődik* és (ritk.) *tökülődik ~ tökölődik* 'vesződik, bajlődik': *Má miuta tökülődő avval a motorbiciglivē.*

Nem termékeny képző. Megterheltségi foka hasonló a köznyelvihez.

-mulódik: *bajmulódik* 'vesződik, bajlődik': *Ottan bajmulóznak a favágittón a fűrészszē, mer ölég életlem má.*

Nem termékeny képző.

-hozik: (*ē*)*kárhozik:* *Aki sokad vétkēzik, az ēkárhozik.*

Nem termékeny képző.

-hődik: (*mēg*)*bünhődik:* *Az ura is mēgbünhődött érte nēmcsak ü.*

Nem termékeny képző.

SZABÓ JÓZSEF

Суффиксы отыменных глаголов в диалекте деревни Надькони

Предметом этой статьи является описание суффиксов отыменных глаголов диалекта деревни Надькони, которая находится в области Толна. Суффиксы даются в порядке частоты употребления и после примеров их продуктивность и нагрузка сравниваются с данными общелитературного языка. Суффиксы отыменных глаголов разделяются на три группы: суффиксы, имеющие действительный, каузативный или возвратный характер.

Можно установить, что суффиксы отыменных глаголов в этом диалекте мало отличаются от норм общелитературного языка; совсем не большая разница наблюдается с точки зрения продуктивности и нагрузки некоторых суффиксов глаголов.

Для освещения роли некоторых суффиксов и значения производных слов автор приводит предложения-примеры.

Й. САБО

